

Veliki zbornik o malim pričama

O pričama i pričanju danas. Uredile Jelena Marković i Ljiljana Marks. Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2015., 477 str.

Priče i pričanje zaštitni su znak Instituta za etnologiju i folkloristiku. Prva tema novoga niza znanstvenih skupova Instituta bila je upravo *Priče i pričanje danas* (2013), a za skupom je uslijedio istoimeni Zbornik koji su priredile i uredile Jelena Marković i Ljiljana Marks, ugledne znanstvenice s Instituta kojima su usmene priče i pričanja u različitim žanrovskim izvodima uže područje empirijskih (terenskih i arhivskih) istraživanja, kao i suvremenih teorijskih razrada. Ne iznenađuje stoga što su urednice u uvodnu studiju (*O pričama, pričanju i Institutu za etnologiju i folkloristiku*) vješto uključile i sinopsis institutske priče o (usmenim) pričama, koja započinje dolaskom Maje Bošković-Stulli (1952).

Institutska priča o pričama

Sustavnim terenskim istraživanjima i prikupljanjem građe u Institutu nastaju rukopisne zbirke priča i bogata dokumentacija. Novi terenski zapisi ulaze i u prve antologije pripovjedaka šezdesetih godina, među kojima čelno mjesto pripada knjizi *Narodne pripovijetke* (1963) u Matičinoj ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti koju je priredila Maja Bošković-Stulli. Te su godine obilježene i snažnim utjecajem zagrebačke stilističke škole i časopisom *Umjetnost riječi*. Urednice nas podsjećaju na naziv rane knjige Maje Bošković-Stulli *Usmena književnost kao umjetnost riječi* (1975) u kojoj autorica zagovara jednakovrijedan estetski status usmene književnosti, ali brani njezinu razlikovnost i potrebu ograda u primjeni imanentnoga pristupa na usmenoknjiževni tekst. Zaslugom ponovno Maje Bošković-Stulli, institutska istraživanja priča od početka su otvorena aktualnim folklorističkim pravicima. Institut je mjesto aktualne razmjene znanja i iskustava, kao i živih susreta s najvišim autoritetima struke (K. V. Čistov, V. E. Gusev, O. Sirovátka, M. Lüthi, H. Basusinger i dr.). Dolaskom svježih teorijskih i metodoloških glasova s područja kontekstualne folkloristike sedamdesetih godina, dogodio se i zaokret od filološke metode istraživanja i estetičkoga pristupa građi prema etnologiji i konačno napuštanje romantičarskih predodžaba o folkloru. Istraživačka polja priča i pričanja propulzivno se šire od istraživanja predaja i bajki, kao privilegiranih narativnih žanrova, na urbani prostor i prostor svakodnevice, na pričanja o životu, gradske predaje, dječja kazivanja, pučko štivo, trač i mnoge tada još naratološki nekategorizirane žanrove. U suglasju i višeglasju

različitih teorijskih koncepata i različitih metodologijskih postupaka, institutska priča ima razgranatu fabulu s otvorenim krajem. Istraživački prostori koje su otvorila pričanja o životu bili su slijedom aktualne ratne pragmatike u 90-ima, polazišta koja se dopunjuju novim etnografskim, narataloškim i kulturnoantropološkim znanjima te primjenjuju na žanr svjedočenja (Jambrešić Kirin) ili teorijski inoviraju u susjedstvu sa srodnim narativnim konceptima (Marković). Predaja zadržava važno mjesto u radu gotovo svih institutskih istraživača (Zečević, Marks, Marjanić, Marković, Polgar, dijelom Lozica), bajka također (Hameršak), a pridružuju im se i mitske priče, kao važna karika u postupku Nodilove rekonstrukcije starohrvatske/južnoslavenske mitologije (Marjanić), priče za djecu, priče o djeci i raznovrsni narativi djetinjstva i sjećanja (Hameršak, Marković), kao i novi pravci kulturne botanike i kulturne animalistike (Marjanić, Zaradija Kiš).

Različita istraživačka polja i teorijske koncepte u dijakronijskome i sinkronijskome smislu povezuje folkloristički pojam priče na čiju razlikovnost spram standardnog književnoteorijskog ili naratološkog pojma „priča“, urednice podsjećaju naslovom zbornika *O pričama i pričanjima*, koji je ujedno i *hommage* knjizi *Priče i pričanje* (1997) Maje Bošković-Stulli. Priča je naime u usmenoj književnosti i tradiciji neodvojiva od čina pričanja, i ta temeljna razlikovnost usmene priče spram one u pisanoj književnosti ujedno je i njezina snažna inkluzivna odrednica koja okuplja najraznovrsnije diskurzivne realizacije priča, a time i različite znanstvene discipline, sukladno dosezima *narativnoga obrata* koji ih je u većoj ili u manjoj mjeri sučelio upravo s folklorističkim pojmom priče.

Priča / drama, povijest, politika, mitologija

Inicijalno mjesto studije Lade Čale Feldman (*O štetnosti duhana i koristi generičkih distinkcija*) višestruko je opravdano. Autorica naime kritički propituje prilično zapetljane odnose između naratologije, dramatologije i izvedbenih studija, te zamjećuje kako su *narativni zaokret* i sveprisutnost narativa, poduprti transgeneričkim i transmedijalnim kompetencijama naratologije, doveli do gubitka teorijskoga i praktičnog razlikovanja pripovjednoga i dramskoga modusa (dijegeze i mimeze). To dakako pretpostavlja i pitanje legitimacije i odnosa znanja – moći među posebnim disciplinama, ali ponajprije otvara oči za korisnost generičkih distinkcija koje će nas koliko-toliko sačuvati od tautoloških i cirkularnih istraživačkih situacija u kojima su priče i pričanje sve i ništa. Dramski rod dakako poznaje pripovjedni modus, ali dramska sintaksa, podsjeća autorica, nije isto što i siže, a ekspanzionistička politika

naratologije unutar i izvan književne teorije, posebice u odnosu na njezine transdisciplinarnе pretenzije na humanistiku u cijelosti, vraća se u konačnici samoj naratologiji lišavajući ju operativne vrijednosti u njezinu primarnome području zanimanja (priča) i opterećuje ju ponovljenim revizijama njezinih temeljnih kategorija. Lik koji u Čehovljevoj jednočinki *O štetnosti duhana* nastupa i u pripovjedačkoj i u izvedbenoj ulozi ilustrira složenost odnosa između manifestne važnosti „priče“ i latentne premoći dramske/izvedbene situacije, ali i apelativno poziva na brigu da distinkcije između dramskoga/izvedbenoga i narativnoga ne potonu u teorijsku bezdanost.

Na *babelonsku zbrku* iz nešto drukčijega teorijskoga motrišta podsjeća također Renata Jambrešić Kirin (*Nove muzejske priče o europskoj povijesti*). Muzeji naime nemaju više zadaću poučiti i pripovijedati povijesne priče nego pod teretom postmoderne kulture spektakla i ideologije kompetitivnosti i samoodrživosti, pripovijedaju priče na izvedbeno-scenski način, preuzimajući također iz te domene i poslanje katarzičnoga pročišćenja i moralnoga odgoja društva i pojedinca. Umjesto narativnih zahvata u nacionalne i postnacionalne povjesnice, muzeji se podređuju svojevrsnom performativnom zahvatu konstruirajući javne činove prisjećanja kroz suočavanje s tabuima (nacionalne i europske) prošlosti. Posjetitelji muzeja tako više ne žele biti poučeni o prošlosti nego žele aktivirati one spoznajne i emotivne resurse koji su prije bili namijenjeni kazalištu, kinu ili literaturi. Baštinske paradigme preslaguju se u službi njihove nemilosrdne merkantilizacije, a u svjetsku se povijest najlakše upisati preko „instant“ konceptualiziranja vlastite traumatske prošlosti. S one strane javnim politikama sjećanja leži međutim trajno poslanje muzejskih priča na osmišljeno prisjećanje i kritičko vrednovanje lokalne, nacionalne, postnacionalne ili europske prošlosti.

O diskurzivnosti povijesnih narativa iz perspektive književne teorije piše Boris Beck (*Povjesničareva priča. Kako Josip Horvat pišući o prošlom želi mijenjati budućnost*). Autor polazi od narativnosti povijesne spoznaje te narativno-lingvistički obrat u historiografiji (H. White) primjenjuje na političke biografije Josipa Horvata o Gaju, Starčeviću i Supilu iz 30-ih godina. Pitanje dakle nije jesu li Horvatove biografije bliže ili dalje od historiografije, nego kako Horvat oblikuje svoj diskurs i koju poruku želi prenijeti. Autor analitički izdvaja mjesta na kojima su vidljivi Horvatovi postupci fikcionalne literarizacije i inscenacije, umetanja fikcionalnih žanrova (predaje, putopisi, mali dramski žanrovi) i retoričkih preoblika građe (antiteze). Metahistorijsko pitanje zapleta, načina argumentacije i tropa u Horvatovim političkim biografijama upućuje dakako na „veliku priču“ s polja politike kao izvornoga mjesta koje rukovodi ideološkom instrumentalizacijom povijesnih narativa.

O drukčijoj politici kao novom teorijskom zaokretu suvremene naratologije piše Ivana Perica (*Treća generacija pri/povijesti*). U odnosu na samodeklarativno opisivanje postmodernih teorijskih pravaca (feminizam, psihoanaliza, postkolonijalna teorija, marksistička književna kritika) kao političkih, moglo bi izgledati da politika i nije baš inovativno mjesto suvremene naratologije, one od početka 90-ih. Performativ, žudnja, trauma, narativ, ideologija, subverzija, tijelo bile su ključne riječi postmodernih teorija, koje su naišle na široki prihvata mnogobrojnih poklonika. Njihov politički potencijal s vremenom se međutim pokazao inflatornim, a manifestna eksplozija semantike političkog dovela je do implozije značenjskog dosega i politike i političkog te konačnoga zaborava djelatnog političkoga subjekta. Drugim riječima, pokazale su se nevjerodostojnima, jednako kao i moderne metapripovijesti prema kojima su *propovijedale* nužnost subverzije, a njihova je subverzivnost vidljiva ponajprije na planu mrvljenja i destrukcije subjekta, paraliziranog za bilo koji oblik političkoga djelovanja. Nije stoga slučajno, upozorava autorica, što su postmoderne teorije uporno zaobilazile misao Hannah Arendt koja postaje iradijacijska jezgra nove političke naratologije. Zanimljivo je stoga promatrati povratak pripovijedanju kao konstitutivnom činu identiteta u okviru suvremene naratologije posredstvom *arendtijanskoga* obrata i povratak prema mogućnostima demokratskog osnaživanja političkog subjekta unutar političke misli te propitati mogućnosti naratološke konstitucije političkog subjekta. Inspirativno je također podsjećanje na misli Arendt, kako specifično ljudski modus življenja nužno ide kroz pri/povijest koja je sastavnim dijelom *vitae activae*, dakle političkoga života, dakle moralnoga djelovanja. Zahvaljujući priči, ostvaruje se autentično političko. Priča je prva dimenzija u kojoj čovjek živi, ona čini *bios*, a ne *zoé*.

O promišljenoj uredničkoj politici Grigora Viteza u oblikovanju nakladničkoga niza *Iz priče u priču* (1958. – 1967.) piše Ivana Kukić Rukavina (*Vitezov nakladnički niz „Iz priče u priču“*). Kao vrstan pjesnik, prevoditelj i urednik uglednih književnih časopisa, antologija i zbornika Vitez je znao da se čitateljske navike i čitateljski ukus stječe u ranoj dobi posvetivši znatan dio svojega rada upravo oblikovanju nakladničkih nizova za djecu i mlade (*Vjeverica, Jelen, Iz priče u priču*) s kojima je sadašnja zrela čitateljska publika odrastala. Bilo je to vrijeme, s nostalgijom se prisjećamo iz sadašnjega *postdesktruktivnoga* stanja, brige za književni kanon. Predanim profesionalnim radom i pomnim izborom naslova iz svjetske i domaće književnosti, ne zaboravljajući ni suvremene autore ni usmenu književnost, Vitez je nakladničkim nizom *Iz priče u priču* stvarao i odgojio čitateljski naraštaj koji je zavolio priče i pričanje i naučio prepoznati dobru priču. Prilog je to za *nezaborav* Grigora Viteza koji

upotpunjuje sliku o njegovim vrijednim prinosima na književnom, prevoditeljskom i uredničkom polju.

Koliko priče, točnije mitske priče ili bajke, kao posljednja transformacija mitova mogu poslužiti u postupku rekonstrukcije starohrvatske/južnoslavenske mitologije istražuje Suzana Marjanić na primjeru Nodilove rekonstrukcije (*Uloga „mitičnih priča“ (bajki) u Nodilovoj re/konstrukciji „stare vjere“*). U žarištu autoričina zanimanja nisu Nodilovi ideologemi jedinstva/jedinosti Južnih Slavena (s naslovnim isticanjem Srba i Hrvata), nego znanstvena verifikacija i kontekstualizacija Nodilova pristupa koji je svojedobno olako odbačen kao „znanstvena fantazija“. Nodilova studija iz kasnih 80-ih godina 19. stoljeća (*Religija Srba i Hrvata, na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnoga*, kasnije promijenjena u naslov *Stara vjera Srba i Hrvata, na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnoga*) prva je cjelovita studija posvećena rekonstrukciji prahrvatskoga bajoslovlja. Nodilova studija nastaje u epistemološkim i metodologijskim okvirima devetnaestostoljene mitološke škole i tada aktualne komparativne mitologije, s polaznom zamisli o zajedničkom indoeuropskom jeziku i time zajedničkom vjerovanju, a Nodilo se u tumačenju priklanja naturizmu i teoretičarima mitologije prirode (Friedrich Max Müller). Konkretni interpretacijski Nodilovi dosezi podložni su daka-ko kritičkim provjerama, ali interpretativna matrica mitologije (prirode) u tumačenju narodnih bajki, upozorava autorica još nije iscrpljena. Konačno recentna istraživanja Radoslava Katičića i Vitomira Belaja, premda se polazna građa za znanstvene rekonstrukcije premjestila iz područja epskih pjesama i mitskih priča na kalendarske/ophodne pjesme, potvrđuju vitalnost trokuta komparativne mitologije *etimologija – filologija – mitologija*.

Priča i pričanje / život, kava, događaj

Iz primarno folklorističke vizure Jovan Ljuštanović i Ljiljana Pešikan-Ljuštanović (*Pričanje o životu i predanje između istorije i fikcije*) analitički motre pričanja o životu i predaje, kao i narative u širem smislu, prikupljene tijekom terenskoga istraživanja na Peštarskoj visoravni pretražujući u njima suodnos između osobne i političke povijesti, kao i nužnost sudioništva i istine i fikcije, inače zakonodavan za žanr predaje. Autore zanima mogućnost izdvajanja koliko-toliko jasnih žanrovskih modela, koje žanrovski sinkretizam u živom kazivanju neprestano potkopava, ali su zaokupljeni također nezamjenjivom ulogom narativa u prijenosu znanja (o vremenu) i mogućnostima narativne artikulacije ljudskoga vremena.

Polimorfnu vizuru u kojoj se vrijeme i priča figuralno dopunjuju kavom otvara Julijana Matanović (*Kavu, kavu moram popit ja*) izmjenjujući znanstveno-esejski predaje o kavi s fikcijsko-literarnim pasažima i osobnim pričanjima o životu uz kavu. Kava je dakako figura za priču i pričanje (na početku i na kraju bijaše priča!) – pa ima svoje pričalačke žanrovske nazivnike (*razgatica, razgovoruša*) – ali i za slušanje i šutnju (*šutkuša*), kao i za brigu o drugima. I priča i kava imaju svoje vrijeme i svoj prostor, a nužni su im uz one koji pričaju također i oni koji slušaju. Etos priče i pričanja otvara tako i naratološku i intimnu dvojbu imati ili ne imati vremena za kavu.

Važnost stanki u kojima se ispija kava, zasijeca djelomice i u istraživačku temu Barbare Ivančin Kutin (*Pripovjedački proces uživo kao niz pripovjednih folklornih događaja (priča) i njihovih poveznica*) u kojoj se pripovijedanje motri kao proces ili „pripovjedački folklorni susret“ sastavljen od niza folklornih događaja / priča. Realizirana priča s *tekstom, kontekstom i teksturom* (Dundes) jedinica je folklornog događaja, a ona je redovito povrgnuta horizontalnom širenju uključujući niz folklornih događaja između kojih su pripovjedačke (verbalne i neverbalne) poveznice koje utječu na tijek pripovjedačkog procesa i sadržaj ispriповijedanog. Posebnu pozornost u ovoj studiji zavrjeđuje tipologija recipijentskih uloga i zapazanja o etosu istraživača, kao pokretačkih i nipošto sekundarnih čimbenika u realizaciji priče i jedinstvenih pripovjedačkih folklornih susreta.

Mojca Ramšak (*22 godine prikupljanja životnih priča u slovenskoj etnologiji (1993. – 2015.)*) piše o životnim pričama kao posebnom usmenoknjiževnom žanru i žanru usmene povijesti. Životne priče u kojima je subjekt običan čovjek, a ne javna osoba i za razliku od manjih formi osobnih pričanja o životu imaju pretenzije na donekle cjelovitu pripovijest o iskustvima života ili o njegovim najvažnijim događajima, naspram literarnih biografija i autobiografija, postale su predmetom znanstvenog zanimanja tek 70-ih godina. Za razliku od literarnih biografija, životne priče nastaju uglavnom terenskim radom i metodom intervjua, što uključuje naknadnu obradu građe, ali dopušta i uporabu osobnih dokumenata kao što su pisma, dnevnici i fotografije, a mogu se zapisati i simultano, tijekom pripovijedanja ili se tekstualizacija može prepustiti pripovjedaču (autobiografska životna priča). Slovenski etnolozi, doznajemo iz članka, uz pomoć klasične biografske metode bilježenja na terenu do sada su prikupili i objavili više od 700 životnih priča, s tematskim središtem na istraživanju i objavljivanju slovenskoga iseljništva, čemu se kasnije pridružuju i životopisi seljačke i radničke populacije. Noviji načini prikupljanja građe uz pomoć različitih postupaka virtualnog terenskog rada i mrežne etnologije te računalno posredovane komunikacije upućuju

na pomak prema suvremenim i aktualnim životnim pričama te suženijim i specificiranijim temama (primjerice bolesti ili azilanti). U vidljivu odmaku od početne etnološko-dekorativne uloge, životne su priče zacijelo još uvijek svježja istraživačka tema za mnoge discipline (etnologija, folkloristika, antropologija, znanost o književnosti, usmena povijesti i dr.).

Priča u predajama / prostor, vrijeme, ime

Usmene priče objavljene u knjizi *Usmene pripovijetke i predaje* koju je priredila Maja Bošković-Stulli (1997) iz jezikoslovnoga i književnoteorijskoga motrišta tema su rada Gordane Laco i Siniše Ninčevića (*Mjesto, vrijeme i osobe u hrvatskim usmenim pričama*) u kojemu se analiziraju upućivački izrazi, pokazne zamjenice, prilozi mjesta i vremena prema osobama sugovornika u usmenom pripovijedanju. Zaključci istraživanja korisni su i primjenjivi na polju književnoznanstvene i teorijske obrade proznih usmenoknjiževnih tekstova. Uporaba upućivačkih izraza pokazuje vještinu pripovijedanja, valjane prijelaze iz naracije u upravni govor, preuzimanje uloge i govora likova, ali i odnose pripovjedača prema pričama i prema slušateljima. Kod primjene standardnih naratoloških kategorija (tipovi pripovjedača i tipovi fokalizacije) na usmenoknjiževni korpus valja međutim voditi računa o osobitostima usmenoga pripovijedanja koje u konceptualnom i funkcionalnom smislu ne podliježe u cijelosti naratološkim kategorijama primjenjivima primarno na korpus pisane književnosti.

Etiološke predaje južne Baranje kao tumače i čuvare lokalne prošlosti i kao nezamjenjive identitetske markere istražuje Željko Predojević (*Usmene predaje o nazivima naselja južne Baranje iliti Šokci su došli iz svoje pradomovine pod „bremenom s luči“*). Unatoč relativno oskudnoj građi kao posljedici kasnoga sustavnija istraživanja baranjskoga trokuta, u radu se donosi tipološki pregled predaja u kojima se pripovijeda o nazivu mjesta (tradicijski ojkonomi i suvremeni ojkonomi) i predaja o dolasku Šokaca i nešokaca. Multikulturalnost Baranje vidljiva već u nazivima mjesta i naselja (mađarski, njemački, hrvatski i tradicijski ili pučki nazivi) upućuje na akulturacijske procese, ali svjedoči također o potrebi za identitetskom potvrdom hrvatskom etnosu koja se ostvaruje postupcima pučke etimologije. Mađarska povijesna imena za baranjska naselja u tradicijskim su ojkonomima kroatizirana posredstvom pučke etimologije kojom se uspostavljaju poveznice između mađarskih egzonima i značenja hrvatskih riječi.

Motivsko-tematska analiza predaja o zakopanom blagu na otoku Pelješcu tema je rada Jasenke Maslek i Zrinke Režić Tolj (*Tragom priča o zakopanom blagu*). Predaje o zakopanom blagu važna su i relativno dobro obrađena folkloristička tema, kojoj autori pristupaju iz usmenoknjiževnog motrišta dokazujući kontinuitet postojanja tog međunarodno rasprostranjenog sižea na Pelješcu s inovativnim pripovjednim obratom u novijoj predaji *Spiritizmom do blaga* (duhovi ovdje blago ne skrivaju, nego ga uz pomoć spiritističke seanse otkrivaju).

Priča / san, smrt, sjećanje, pamćenje

Lidija Dujić i Ludwig Bauer poznatu temu o bliskosti bajke i sna istražuju na korpusu proznog opusa Ludwiga Bauera (*San kao izvor narativnih modela od bajke do romana*). Bauerovski koncept (*Sve što je moguće u snu moguće je i u bajci. Prva bajka koju je netko nekome ispričao možda je bila samo ispričan san.*) primjenjiv je na njegove autorske bajke, ali i na novopovijesne romane koji se narativnim tehnikama vraćaju prirodi sna.

Na temu sna kao „male smrti“ naslanja se i tema o smrti kao „velikom snu“ u usmenim predajama i drugim pričama na prostoru Slavonije u radu Marije Raguž (*Smrt kao novi način života*). Analizom prikupljene građe, koju čine vlastiti terenski zapisi i već objavljene priče (*Narodne pripovijetke*, 1963.), autorica otkriva zanimljivosti vezane uz istraživačke situacije i odnos pripovjedača prema temi smrti. Iako o smrti nisu bili izravno pitani, pripovjedači su o smrti spontano pripovijedali, što upućuje na drukčije mjesto smrti u tradicijskoj kulturi u odnosu na tabuiziranu šutnju o smrti u urbanim prostorima. Život nakon smrti ili točnije život u smrti, vraćanje mrtvih i druge „groblijanske teme“ još uvijek žive u usmenom pričanju. Smrt za umirućega može biti sretna (u pravi trenutak!) ili nesretna kada je za života došlo do povrede moralnih normi i kada život nije dostigao točku dovršenosti ili zaokruženosti (neraščišćeni računi!), čime granica između života i smrti ostaje propusna oduzimajući mir i jednoj i drugoj strani. Totalna demokratičnost smrti (*Omnia mors aequat*) u tradicijskom mišljenju implicira ideju pravednosti čije zadovoljenje nipošto ne ometa biološki kraj života.

Narativi sjećanja mladosti i djetinjstva u fikcionalnom žanru na predlošku triju autorskih priča (Mario Brkljačić, *Očev čuveni bijeli grah sa svinjskim repićima*; Julijana Matanović, *Udarac u psihi*; Jurica Pavičić, *Opća povijest nogometa (u sedam slika)*) u radu Renate Hansen-Kokoruš (*Slike djetinjstva i mladosti. Naratološko oblikovanje sjećanja*) otvaraju pitanje fenomenologije

pamćenja i sjećanja u literaturi te pripovijedanja kao generatora sjećanja, ali i priča kao narativnih konstrukcija događaja i trenutaka koji nikada nisu postojali. Naratološka raščlamba triju priča pokazuje da je sjećanje neizbježno (re)konstrukcija, čin svjesnog privajanja djelića izgubljenog svijeta s više prospektivnim, a manje retrospektivnim kompetencijama.

Krystyna Pieniżek-Marković (*Kuharski kanconijer. Veljko Barbieri priča o hrani, djetinjstvu i identitetu*) čita *Kuharski kanconijer* Veljka Barbierija iz više motrišta (književnoznanstvenoga, folklorističkoga, etnološkoga i kulturno-antropološkoga) kao autoetnografski tekst (i autobiografski i etnografski), kao literarizirani priručnik iz gastronomske antropologije, ali primarno kao narativ sjećanja (*Gurmanska sjećanja*) kompozicijski umješno složen prema zahtjevima popularne kulture (red recepata / red fiktivno-nostalgичno-dokumentarne proze, mrvice znanja / obilje užitka). Svatko u kanconijeru može pronaći ono što u njemu traži. Konačno, Barbieri nije „rableovski žderac“ nego *homo gastronomicus*, profinjeni sladokusac koji pažljivo bira namirnice. U hiperpotrošačkom društvu (Lipovetsky) više nije dovoljno uživati u jelima, stol mora biti prilika za „putovanje“, neku vrstu sinestetičkog iskustva koje zadovoljava šest osjetila. Kanconijer je dakako i oblik identitetske rekolekcije sebstva, povijesti vlastitoga života i lokalne kulture s naglašenom mitologizacijom odisejskoga antičkog naslijeđa uz ustrajni topos nadmašivanja: ništa se ne može usporediti s velikom zdjelom „načičkanih“ artičoka *na dalmatinski*.

Pamćenje književnih tekstova kroz prepričavanje pročitana u svakodnevnoj situaciji tema je Lovre Škopljanca („*Kroz takvu priču zapamtim neke stvari koje možda inače ne bih*“. *Prepričavanje književnih tekstova*), koji donosi zanimljive uvide o razlikama između profesionalnog i „laičkog“ čitanja, o praktičnim smislovima priče kao fabule, teme i životopisa te napose o modelima prisjećanja i važnosti načela sadržajne koherencije u memorijskome pohranjivanju i aktualizaciji fabule. Rezultati istraživanja usredotočenoga na pitanje kako se pamte pročitani književni tekstovi potvrđuju međutim i važnost osobnog iskustva. Prepričavanje književnog teksta u praksi je najčešće jedan vid uobičajenog, gotovo prirodnog načina iskazivanja vlastitog iskustva, a strukturni modeli iz književnih i neknjiževnih pripovijesti preuzimaju se za priče o vlastitim životima. Suprotno književnoj *prepedeutici* o potrebi poštivanja pravila igre, većina čitatelja ne čita književne tekstove da bi ih razumjeli i tumačili nego da bi se njima služili. Šetnja *pripovjednom šumom* za njih se najčešće odvija kao šetnja *privatnim vrtom* (Eco).

Priča / tijelo, trauma

Priča tijela analitički se istražuje u tekstovima posvećenim fotografiji i plesu. Priča o ljubavi ispunjena nasiljem, transgresivnošću i odmakom od tradicionalnih moralnih konvencija u mediju fotografije na predlošku *Balade o seksualnoj ovisnosti* Nan Goldin, glasovite američke fotografkinje tema je Petre Belc (*Nan Golding – fotografski diskurs o ljubavi*). Kao i svaka umjetnička (ljubavna) priča, fotografska se priča može čitati kroz Lotmanov koncept drugotnog modelativnog i time autonomnoga sustava u kojemu stvarni ljudi i događaji bivaju transformirani i time nositelji novoga značenja s one strane pukoga mimetizma. Kroz taj vid svojevrstne umjetničke transupstancijacije iskustvena se trauma narativizira u jezik sjećanja s ubojitim strjelicama (*punctum*) koje probijaju tkivo *studiума* zarobljenoga idejama trajnosti i vječnosti ljubavi.

Ivana Katarinčić pripovijeda priču o plesu (*Plesna priča i elokventnost plesnog tijela*) u dijakronijskoj i sinkronijskoj perspektivi. I ples može biti priča. Već na primjeru geometrijskih postavki povijesnih plesova, mogu se razaznati pokušaji stvaranja plesne priče. Ples se može zapisati riječima. Plesno tijelo može ispričati vokalnu i nevokalnu priču. O plesu se može pričati. Ples ima i somatski i lingvistički kod, plesom se kao i pričanjem realizira priča.

O fascinaciji traumom u suvremenoj književnosti piše Natka Badurina (*Neizrecivo veliko i male priče. Očučeni mit u suvremenom hrvatskom romanu*). S početkom 21. stoljeća nastupa pravac svojevrstnog pripovjednog realizma u kojemu trauma postaje najpoželjnije narativno mjesto te kao *neizrecivo veliko* ulazi u sadržajno i ontološko polje *malih priča*. Dok je trauma nekada bila ono o čemu se ne može govoriti, danas je jedino o čemu se govori (Daniele Giglioli). Hipertrofija pripovijedanja o užasnom može međutim biti i mimikrijska gesta kojom se izbjegava pogled u realno i preuzimanje uloge odgovornog subjekta. K tomu, psihotično stanje u želji za sve strašnijim ne dovodi do empatije. Alternativni put autorica pronalazi u romanu Igora Štiksa *Elijahova stolica* u kojemu se o tragediji govori jezikom očučenog (edipovskoga) mita koji otkriva zbiljsku tragičnost ljudske sudbine kao mjesto djelovanja u svijetu. Novu priliku za angažiranu priču autorica vidi u svjetonazoru koji još uvijek nije otvorio vrata transcendentnom i priliježe postmodernom pesimizmu, ali u odnos prema svijetu i ljudima uvodi politiku djelovanja. To dakako nužno otvara pitanje subjekta, djelomice i njegovih *posmrtnih svečanosti*, odnosno onoga što je ostalo od njega poslije postmodernih mrvljenja.

Rad Ewe Szperlik (*Ispričaj mi svoju priču. Književni subjekt i muke s identitetom u novijoj hrvatskoj prozi*) vraća nas na postmodernu dogmu o hibridnom,

fleksibilnom i fluidnom identitetu i decentriranom subjektu koji pripovijeda o traumatičnom iskustvu. Identitet naravno prema postmodernim teorijama nije pitanje ontologije – dakako ni biologije – ali potraga za identitetom nije nestala i autorica ju prati u pričama o egzilu (Dubravka Ugrešić, *Ministarstvo boli*), pričama o ratu (Ivana Simić Bodrožić, *Hotel Zagorje*) i homoerotskim „Ja-pričama“ (Dražen Ilinčić, *Berlinski ručnik*), u kojima se identitetski izbori ostvaruju uz imperativ *prosvjetiteljskoga* demaskiranja nacionalnih, patrijarhalnih ili spolno-rodnih tabua.

Da priče i pričanja o porođaju ne moraju nužno biti traumatične, dokazuje rad Elene Skoko (*Priče o porodu. Iz podzemlja kulturne amnezije do Europskog suda za ljudska prava*). S jedne je strane dominantan korpus priča o hospitaliziranom porodu ili o porodu u bolnici s dominantnom horor fabulom, a s druge je korpus drukčijih priča pomalo bajkovite fabule o porodu kod kuće u prirodnom i intimnom okruženju, oslobođenom medicinskih protokola, prisila i nasilja. Potonji se korpus priča zahvaljujući globalno umreženoj kulturi i osobnim životnim pričama pomiče iz „narativnoga podzemlja“ u prostor živih ženskih pričanja. Priče i pričanje, složiti nam se s autoricom, imaju aktivistički potencijal i upravo narativizacija osobnoga iskustva (narativnoga znanja!) može pomoći da vratimo u aktualnu memoriju ono što je službena kultura, „jer to više ne pripada našem zajedničkom iskustvu niti korpusu znanja koje dijelimo i prenosimo potomcima“, prepustila zaboravu.

Impresivan raspon tema i suradnika s područja različitih disciplina u vrsno priređenoj zborničkoj publikaciji, koja se može čitati kao svojevrsna *summa* aktualnoga znanstvenoga znanja o narativnome znanju, bit će od iznimne koristi i raznovrsnim znanstvenim i „laičkim“ čitateljskim skupinama. Potvrda je to *narativnoga obrata* o kojemu pišu urednice u uvodnom tekstu, što kao provodna nit prati sve priloge u Zborniku. Priče i pričanja nisu više istraživačka područja samo onih disciplina koje su im prema svojem epistemološkom profilu nužno bile upućene, već i onih koje su se tradicionalno oblikovale u odmaku ili u zazoru od priča i pričanja, primjerice historiografija, filozofija ili sociologija. Narativno je znanje razlaže Jean-François Lyotard (*Postmoderno znanje*), za razliku od znanstvenoga znanja koje zahtijeva izdvajanje denotacijske jezične igre uz isključenje ostalih, svima zajedničko i raspoloživo mnoštvom jezičnih igara čije kombinacije tvore društvene veze. Narativno znanje koje se prenosi „malim pričama“ nikada nije prestalo tkati tkivo svakodnevnoga života, ali slomom „velikih priča“ ili metapripovijesti

nastupilo je vrijeme službene hegemonije „malih priča“ i to je novi element *poststanja* u kojemu se nalazimo. Te „male priče“, misli Lyotard, izbjegavaju krizu nevjerodostojnosti i nezakonitosti u koje su upale „velike priče“, ali samo iz razloga što ne posjeduju imanentnu vrijednost ozakonjenja. No što se događa kada „male priče“ postanu „velika priča“ znanstvenoga znanja i je li to neki oblik njihova posrednoga ozakonjenja pitanje je s ruba *Velikoga zbornika o malim pričama*.

Ružica PŠIHISTAL